

МОНЕТИТЕ ОТ СЪКРОВИЩЕ, ОТКРИТО В РАЙОНА НА КАЗАНЛЪК (XIV В.)

Женя ЖЕКОВА*, Красимир КРЪСТЕВ**

**Регионален исторически музей – Шумен, Шумен 9700, бул. „Славянски“ № 17;
zhenya.zheкова@yahoo.com*

***Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, Шумен,
ул. „Университетска“ № 115*

***Исторически музей „Искра“ – Казанлък, Казанлък, ул. „П. Р. Славейков“ № 18
krusteff77@shu.bg; krusteff77@yahoo.com.au*

ABSTRACT

The circumstances related to the discovery of the treasure remain unknown. According to unofficial information, it was found in the area of the present-day town of Kazanlak. The fragment of the treasure that has reached our days consists of two parts – jewellery and gold coins. The coins are seven Byzantine hyperpyra – one of the so-called “John’s” type and six of Emperor John V Palaeologus. Probably the treasure was buried because of the Ottoman invasions in the Kazanlak region most probably shortly before 1388.

Keywords: treasure; Palaeologan gold coins; John V Palaeologus, Kazanlak

ОБСТОЯТЕЛСТВА ПРИ НАМИРАНЕ НА СЪКРОВИЩЕТО

На 17 ноември 2017 г. при рутинна пътна полицейска проверка в покрайнините на град Казанлък е спрян автомобил с двама пътници, които са се сторили съмнителни на полицейския патрул. На задната седалка, покрита с дреха, е открита дървена кутия (за която те твърдят, че е шах), а в нея – старателно пришити към мек плат накити и монети (шестте перпери, обект на настоящата статия). На дъното на кутията са установени още една златна монета (перперата „Йоанов“ тип) и неопределен кръгъл монетовиден предмет от бял метал. Двамата пътници в автомобила твърдят, че са закупили въпросните предмети от аукцион в чужбина, като предоставят и документация, която по време на съдебното производство се оказва недействителна, подправена или по-скоро нагодена за случая, за да послужи за евентуално оправдаване на подсъдимите. При обиска са открити и други старинни, предимно антични предмети и монети, както и иманярска литература. В автомобила е открита и нумизматична литература, отнасяща се

до византийското златно монетосечене. Още на следващия ден Красимир Кръстев в качеството си на уредник в Историческия музей в град Казанлък е извикан в Районното полицейско управление, където установява, че при част от накитите (вътре във висулките) са налице останки от почвени наледи. Нито накитите, нито монетите са почистени (всички са с добре съхранена оригинална патина). Чак до самия край на тази съдебна сага, проточила се няколко години и на няколко съдебни инстанции, подсъдимият поддържа тезата, че накитите и монетите са закупени от чужд аукцион. При обиска е открита и много подробна карта на централната част на Стара планина, северно от град Казанлък. По непотвърдени сведения от пожелали анонимност граждани на Казанлък предметите произхождат от територията на Казанлъшката котловина. Възможно е да са укрити във или край няколкото известни на науката средновековни укрепления или селища по южните ѝ склонове. Възможно е перперата „Йоанов“ тип да е намерена отделно, като бегло основание за това може да се търси във факта, че тя не е пришита заедно с другите шест монети и накитите, а е поставена свободно на дъното на кутията. Хронологическата близост на шестте монети и накитите дава достатъчно основание да се говори за колективна находка, за естеството на която нищо по-конкретно не може да се каже. Не е известно и дали това е пълният състав на находката. За съжаление това е цялата информация, съпътстваща откриването на съкровището, с която авторите на настоящата статия разполагат.

Накитите вече са публикувани, като в публикацията са изложени хипотезите на автора за притежателя на съкровището и неговата съдба (Овчаров 2022, 93 – 104 с цит. лит.). В настоящия текст накитите ще бъдат представени чисто информативно, за да се добие представа за цялостния вид на съкровището. Става въпрос за два чифта сребърни позлатени наушници, огърлица от мъниста от полускъпоценни камъни, мъниста, сребърна позлатена торква (Овчаров 2022, 92). Като цяло те са характерни за периода XIII – XIV век и са сравнително добре представени сред находките у нас. Разпространени са по цялата територия на Средновековното българско царство, но в най-голямо количество се срещат в централните части, най-вече на север от Стара планина. Огърлицата е съставена от 19 полускъпоценни камъка (14 мъниста от кварц и 5 от карнеол). Двата чифта наушници са с различна форма и украса, като единият е със слепени конуси, а другият с полусфери. Към тях трябва да се добавят още два броя малки по размер висулки от обици със сферична форма, както и още три по-големи различни висулки за обици (две от тях са много близки по форма, размери и украса). Торквата (или колан за малко момиче на възраст до 11-12 години?) е от двойно усукана сребърна позлатена тел с апликирана върху нея филигранна жица. Идентификацията и описанието на накитите от съкровището дължим на доц. д-р Деян Рабовянов от НАИМ – БАН – филиал Велико Търново, на когото изказваме най-сърдечни благодарности.

МОНЕТИТЕ ОТ СЪКРОВИЩЕТО

Освен накитите в състава на съкровището влизат и седемте златни византийски монети (перпери), обект на настоящата статия. За първи път те са съобщени в публикацията на Николай Овчаров (Овчаров 2022, 92), но без подробен каталог и коментар. Монетите са инвентирани в нумизматичния отдел на Историческия музей в град Казанлък. Следва описанието им.

„Йоанов тип“ перпера

Неизвестна монетарница – Дочев 2019, 13 – имитативни емисии от периода 1225/30 – 1270 г.

Лице. Абревиатура IC // XC. Исус Христос с линеарен нимб, брада и мустаци, туника и колобион седи на трон без облегалка. С дясна ръка благославя, а в лява ръка държи евангелие, което е украсено с пет бисера.

Опако. Вертикален надпис в две колони: ΙΩ ΔΕΣΠΟΤΗΣ // ΤΩ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΟ. В средата: ΜΡ – ΘΥ. Буквите са украсени със серифи в краищата.

Императорът прав, насреща, със стема с пропендулии, маниакион, дивитисион и лорос с „клетъчна украса“. В дясна ръка държи лабарум с дълга дръжка, а в лява ръка – анексикакия. Вдясно от него е представена Богородица с нимб, туника и мафорий, която го коронясва с дясната ръка, а лявата е поставена молитвено пред гърдите.

1. Инв. № 4619. Д. 23/24 мм. Т. 4,38 г ↑↓ (вторично орязана по периферията, като оряването е контролирано в единия край) (Обр. 1).

Лице. Абревиатурата IC // XC не се вижда. Краката на трона са украсени с пет вертикално разположени бисера. Вдясно от лявата ръка е разположена украса от три бисера. Липсва зрънчест кръг. Долу вдясно, в монетното поле е издраскан графит, който вертикално се чете като Ι, а околоръст – като Η.

Опако. Вертикален надпис, от който се виждат следните букви ... // ΤΩ Π... Буквите са украсени със серифи в краищата. Лицето на императора е издължено, с изострена брада и мустаци. Пропендулиите на императора са представени с три вертикално разположени бисера. Дръжката на лабарума е с две уширения. Липсва зрънчест кръг.

Йоан V Палеолог (1341 – 1391)

I фаза (1341 – 1347) – Период на регентство и гражданска война – Анна Савойска и Йоан V – Константинопол – Bendall 1988, no 190; Grierson 1999, Pl. 52. 942 – 943; Lianta 2006, no 845; Дочев 2017, № 406 – 411.

Лице. Вертикален надпис в две колони: ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ вляво и IC XC вдясно.

Император Андроник III е представен в $\frac{3}{4}$ ръст, коленичил пред Исус Христос, с вдигнати пред гърдите в молитвен жест ръце. Императорът е със стема с пропендулии с по два бисера, маниакион, дивитисион и лорос. Исус Христос е с нимб, брада, туника и колобион, с д.р. благославя императора, а в л.р. държи евангелие.

Опако. Вертикален надпис в три колони: вляво ANNA, горе в средата ΙΩ, вдясно – ΕΝ ΧΩ.

Императрицата Анна Савойска вляво и престолонаследникът Йоан вдясно, прави, насреща. Анна е със стема, хламида, дивитисион и лорос. В д.р. държи скиптър с къса дръжка, завършващ с трилистник на върха, а л.р. е положена пред гърдите. Йоан е със стема с пропендулии от по два бисера, маниакион, дивитисион и лорос. В д.р. държи анексикакия, а в л.р. скиптър с къса дръжка, завършващ с кръст на върха.

2. Инв. № 4613. Д. 23/26 мм. Т. 4,22 г. ↑↓. По периферията на монетното ядро се забелязват характерните за епохата напуквания (Обр. 2).

Лице. Вертикален надпис в две колони: ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ вляво и ΙС ΧС вдясно. Двоен зрънчест матричен кръг. Долната част на фигурата на императора е заличена, вероятно поради износване на матрицата.

Опако. Α... // ... ΝΧ. Част от вертикален надпис. Вляво, над буквата Α, голяма сигра Γ. Линеарен матричен кръг. Горната част на фигурата на Анна Савойска е заличена, вероятно поради износване на матрицата.

3. Инв. № 4614. Д. 22/27 мм. Т. 4,84 г. ↑↓. Дълбока пукнатина, започваща от периферията и стигаща до центъра на ядрото (**Обр. 3**).

Лице. ...ΡΟΝΙΚ...// ... В долната част на императорската фигура се вижда издраскан графит, наподобяващ буквата Χ. Следи от зрънчест матричен кръг.

Опако. ΑΝΑ...//... Силно износена матрица, вследствие на което изображенията върху най-изпъкналата част на монетата са заличени. Следи от зрънчест матричен кръг.

Йоан V Палеолог (1341 – 1391)

II фаза (1347 – 1353) – Йоан V Палеолог и Йоан VI Кантакузин – Константинопол –

Bendall 1988, no 285; Grierson 1999, 183; Lianta 2009, 271; Дочев 2017, Таблица 6.461

Лице. Бюст на Богородица Оранта с туника и мафорион, сред стените на Константинопол, представен като крепост с четири кули.

Опако. Кръгов надпис: ΙΩΕΝΧΩ (вляво), ΙΩΕΝΚΧΩ (вдясно), а в средата ΙС ΧС. Йоан V, голоблад, е представен вляво, а Йоан VI, с брада и мустаци – вдясно. Императорите са със стем с пропендулии, маниакиони, дивитисиони и лороси, ръцете им са вдигнати в молитвена поза пред гърдите. По средата – права фигура на Исус Христос с нимб, туника и колобион, който ги благославя.

4. Инв. № 4615. Д. 22/24 мм. Т. 4,52 г. ↑ По периферията на монетното ядро се забелязват характерните за епохата напуквания и отчупвания (**Обр. 4**).

Лице. Бюст на Богородица Оранта с туника и мафорион, сред стените на Константинопол, представен като крепост с четири кули. Долу – вляво и вдясно по една шестлъчна звезда. Следи от зрънчест матричен кръг.

Опако. От кръговия надпис не са запазени букви. Единствено се вижда ΙС, вдясно от главата на Исус Христос. Следи от зрънчест матричен кръг.

5. Инв. № 4616. Д. 23/24 мм. Т. 4,27 г. ↑↓ По периферията на монетното ядро се забелязват характерните за епохата напуквания и отчупвания (**Обр. 5**).

Лице. Същото изображение като № 4. Долу вляво – И, вдясно – Ф. Горевляво и вдясно по една шестлъчна звезда. Следи от зрънчест матричен кръг.

Опако. Същото изображение като № 4. Запазен е надписът ΙС ΧС от двете страни на фигурата на Исус Христос. Частично запазен зрънчест матричен кръг.

6. Инв. № 4617. Д. 23/27 мм. Т. 3,26 г. ↑↓ Част от периферията на монетата е отчупена (**Обр. 6**).

Лице. Същото изображение като № 5. Долу вляво – В, вдясно – А. Горевляво и вдясно по една шестлъчна звезда. Следи от зрънчест матричен кръг.

Опако. Същото изображение като № 5. Вижда се част от кръгов надпис ΙΩ...

Запазен е надписът ΙС ΧС от двете страни на фигурата на Исус Христос. Запазен е зрънчестият матричен кръг.

7. Инв. № 4618. Д. 23,5/24 мм. Т. 4,30 г. ↑↓ Периферията е без пукнатини и отчупвания (**Обр. 7**).

Лице. Същото изображение като № 6. Долу вляво – В, вдясно – А. Горевляво и вдясно по една шестлъчна звезда. Следи от зрънчест матричен кръг.

Опако. Същото изображение като № 6. Вижда се част от кръгов нечетлив надпис. В горната си част изображението на Исус Христос е заличено вследствие на захабена или износена матрица. Частично запазен зрънчест матричен кръг.

КОМЕНТАР НА НАХОДКАТА

Достигналото до нас със сигурност не е целият състав на находката. Но оцелелите накити и монети дават информация, която позволява да бъде извършен анализ, да се постави хронологична рамка на съкровището, както и да се потърсят паралели със сходни, вече известни на науката трезори.

И седемте оцелели до днес златни перпери са със спорна атрибуция и датировка. Това изключително много затруднява тяхното точно идентифициране и обвързване с монетосеченето на конкретен владетел. Монетите на императорите от династията на Палеолозите са все още едни от най-проблемните във византийската нумизматика. Въпреки че в последните години както в чужбина, така и у нас се появиха няколко мащабни по рода си изследвания, те все още не дават категоричен отговор на много въпроси. Между авторите има и разминаване при атрибутирането на някои монетни типове. Най-общо перперите на Палеолозите се отличават със своя схематичен стил, груба изработка, нечетливи надписи, като цяло непредставителен външен вид. Освен това за тях са характерни знаци под формата на букви, звезди, точки, трилистници и др., наречени сигли, поставяни предимно на лицевата страна на монетите, които понякога са ключът за идентифицирането на дадена емисия. Натрупаният материал е позволил на нумизматите, занимаващи се с тези монетосечения, да групират и обособят сиглите по владетели и монетни типове. Комбинациите, които са поставени върху монетите от нашето съкровище, се разминават с вече установените, което затруднява точната идентификация на всяка една от тях. Често върху монетите на Палеолозите са издрасквани графити, чието истинско предназначение въпреки изказаните хипотези все още е спорно (Gerasimov 1978, 124 – 140; Герасимова-Томова 1981, 5 – 16; Марков 2018, 166 – 173; Жекова 2018, 235 – 239). Те се поставят единствено върху златни византийски монети от периода XII, XIII и XIV в. Такива констатираме и върху две от монетите от разглежданото тук съкровище. Двата графита могат да бъдат както буквени означения, така и числови стойности.

Хронологически най-ранната монета в находката е перперата от т. нар. „Йоанов“ тип. Това са едни от най-дискусионните златни монетосечения, като цяло приемани за емитирани от никейския император Йоан III Дука Ватаци (1222 – 1254). Тук няма да се спираме на продължаващата вече десетилетия полемика кой, кога и защо сече монетите с името „Йоан“. Факт е, че това са най-многобройните перпери в Българското средновековие, чието изобилие повдига много от въпросите около тяхното производство, атрибуция и хронология. В състава на колективните монетни находки, документирани от територията на България, тези монети съставляват близо 95% от монетната маса (Дочев 2019, 18). Често срещани са и като единични екземпляри.

Натрупването на нумизматичен материал, както и концентрацията на тези монети в определени района на Балканите доведе до преразглежда-

не не само на тяхната датировка, но и на техния издател. Напоследък все по-голяма популярност набира тезата, че перперите „Йоанов“ тип са отсечени предимно в Константинопол по времето, когато градът е столица на Латинската империя (Grierson 1982, 241; Laiou, Morriison 2007, 216; Дочев 2017, 82;). За организатори на това производство се сочат латинците (Lianta 2006, 280 – 282; Laiou, Morriison 2007, 216; Дочев 2019, 20), а след 1261 г. – генуезците (Oberlander-Trnoveanu 2000, 509). Наскоро, във връзка с публикацията на две големи колективни находки с монети „Йоанов“ тип от България, всички хипотези бяха обстойно разгледани и обобщени от техните автори (Дочев 2019, 9 – 40; Лазаренко 2019, 41 – 80).

Въз основа на тези публикации можем да отнесем перперата от съкровището към „Йоановия“ тип емисии, отсечени вероятно около средата на XIII в. Според описанието на циркулиращите през XIV в. перпери в класификацията, оставена ни от Франческо Пеголоти, нашата перпера попада в групата на *perperi latini* (комбинация от три точки вляво и вдясно от трона на Исус Христос) (Pegolotti 1936, 288 – 289).

Останалите шест перпери носят белези, които затрудняват изключително много тяхното точно атрибутиране. Въз основа на извършения от нас иконографски и метричен анализ те следва да бъдат отнесени към управлението на Йоан V Палеолог (1341 – 1391). Хронологически най-ранни са двете емисии от периода на регентството и гражданската война (1341 – 1347). Регентството като тип управление е изключително рядко явление във Византия. Това на Анна Савойска се оказва не само последното във византийската история, но и най-катастрофалното. Смъртта на Андроник III Палеолог в 1341 г. е съвсем неочаквана и наследникът Йоан V се оказва освен малолетен, едва на девет години, но и некоронясан за съимператор. Начело на държавата застават регентите Анна Савойска, Йоан Кантакузин и патриарх Йоан Калекас. Така започва борбата за власт между вдовицата Анна Савойска и великия доместик Йоан Кантакузин (Жекова 2017, 68).

Въпреки че на 19 ноември 1341 г. Йоан V все пак е коронясан, избухва шестгодишна гражданска война. Монетите, които се сечат през този период, са от името на Анна и Йоан V и са изключително редки (Grierson 1999, 175). Върху единствения клас перпери Анна заема почетното ляво място, с което ясно заявява своята водеща функция в държавата. Легитимността ѝ се подчертава от изображението върху лицевата страна на мъртвия ѝ съпруг Андроник III, коленичил пред Исус Христос, който го благославя (Grierson 1999, Pl. 52. 942 – 943). На практика тя е последната византийска императрица, изобразена върху монетни емисии.

Тези перпери са не само изключително редки, но и много дискуссионни. Една част от колегията приема, че са сечени от Анна и Йоан V по време на регентството (Gerasimov 1966, 329 – 336; Sear 1987, 2466; Grierson 1999, Pl. 52. 942 – 943; Lianta 2009, no 845), но според други те са отнесени към Андроник III (Bendall, Donald, 1979, 116; Bendall 1988, no 190; Дочев 2017, № 406 – 411). И двете хипотези имат своите логични доводи, което още повече усложнява

тяхното категорично обвързване с някое от управленията. С оглед състава на разглежданото тук съкровище, или по-скоро на фрагмента, с който разполагаме, считаме, че тези две перпери трябва да бъдат отнесени към периода на регентството.

Останалите екземпляри представят иконография, която е обща за монетосеченията на Андроник II и Михаил IX, Андроник II и Андроник III, Йоан V – на лицевата страна е представена Богородица между кулите на Константинопол, а на опаката Исус Христос, благославящ императора и неговия син и престолонаследник. Върху аверса на четвъртата монета (**Обр. 4**), долу, вдясно и вляво от бюста на Богородица е изобразена шестлъчна звезда. До този момент няма документирана перпера на нито един от императорите Палеолози с точно тази комбинация от сигли (Bendall 1988, Sear 1987, Grierson 1999, Lianta 2009, Дочев 2017). Позициите на старшия и младшия император върху перперите често са разменяни, както и начинът им на представяне – понякога младшият император е също с брада. От двете страни на фигурите не се забелязват следи от надписи. Комбинация от две звезди на лицевата страна виждаме върху емисия на Андроник II и Михаил IX, но звездите са осемлъчни, а и кулите на Константинопол са шест, а не четири, както е при нашия екземпляр (Grierson 1999, Table 13. 101). Две шестлъчни звезди имаме при друг вариант, вече с четири кули, но те са с друга иконография (Grierson 1999, Table 13. 159). Това създава колебание относно идентификацията на монетата. Но ако добавим влошената иконография, както и грубата изработка и цялостно оформление на монетата от съкровището, взните по-скоро ще наклонят към датирание при управлението на Йоан V.

Същото колебание имаме и при следващия екземпляр (**Обр. 5**). Сиглите върху лицевата страна отново се разминават с установените вече. Горевляво и вдясно от главата на Богородица, са представени две шестлъчни звезди, а долу две букви – И вляво и Ф вдясно. Тази комбинация е регистрирана от Саймън Бендал върху емисия на Йоан V и Йоан VI Кантакузин (Bendall 1988, 54, sigla 6). Константин Дочев също регистрира тази комбинация върху емисия на Йоан V и Йоан VI, но вместо буквата И върху монетата е поставена N (Дочев 2017, Таблица 6. 461).

Комбинация от две шестлъчни звезди и букви срещаме и при последните два екземпляра от находката (**Обр. 6 и 7**). При тях долу вляво се вижда буквата В, а вдясно – А. Вариант с В – А имаме регистриран върху перпера на Йоан V и Йоан VI от периода (1347 – 1353) (Grierson 1999, T. 24.1b; Lianta 2009, 849).

Монетите на Йоан V Палеолог, емисиите от периода на регентството с майка му Анна Савойска и особено по-късните с Йоан VI Кантакузин са изключително редки – както като единични находки, така и в съкровища. Справката в най-големите нумизматични колекции показва, че емисиите на Йоан V и Йоан VI са в рамките на единични екземпляри (Grierson 1999, no 1193; Lianta 2009, nos 848 – 849; Дочев 2017, 460 – 462). До този мо-

мент у нас са регистрирани едва няколко трезора, съдържащи в състава си златни монети на този император – Гостилица, Гълъбово, Дряново, Марково, Млечино, Седларево, Поморие, Сарафово (Дочев 2017, Таблица 25). Регистрираните единични находки са още по-малобройни – Анна Савойска и Йоан V – шест екземпляра (единият екземпляр според К. Дочев е от фонда на РИМ – Шумен, но тази информация е невярна) (Дочев 2017, 139), Йоан V и Йоан VI – един-единствен екземпляр от музея в Разград (Дочев 2017, Таблица 31) – информация, която колегата Георги Дзанев от РИМ – Разград опроверга.

Перперите на Йоан V и Йоан VI Кантакузин, сечени в периода 1347 – 1353 година, са трудни за идентификация поради няколко причини. Те имат идентична иконография с перперите на Андроник II и Михаил IX и Андроник II и Андроник III. Този иконографски сюжет следва утвърдените вече конвенционални норми, вероятно наложени поради факта, че в този период конвенционализмът се превръща в канон, правило, което се следва, без иконографията да получи развитие (Parani 2003, 15, 21, 28, 34). Това прави трудно различими някои от емисиите на късните Палеолози. Понякога иконографската схема е нарушавана, като Йоан V е изобразяван ту безбрад, ту с брада. В едни случаи заема почетното ляво място, но в други е позициониран вдясно. Йоан VI Кантакузин от своя страна е представян с дълга, раздвоена брада, но в повечето случаи подробностите от брадата не се виждат – какъвто е случаят с нашите монети. Емисиите от този период са не само с влошена иконография, но и с неправилна форма, лоша и некачествена изработка. При някои екземпляри е констатирано свръхтегло. Екземплярът от колекцията на Дъмбъртън Оукс е с тегло от 5,28 г (Grierson 1999, no 1193), както и един от България – 5,05 г (Дочев 2017, № 461). Свръхтеглото е характеристика, съпътстваща лошокачествените златни емисии с нисък карат, които са оценявани не по вида си, а по теглото (Grierson 1999, 183).

Всички тези особености създават предпоставки емисиите на Йоан V и Йоан VI да бъдат спорно атрибутирани или определяни като такива на по-ранните императори. Трудните за идентифициране сигли, неугледният външен вид дават достатъчно основание за това допускане. Затова е необходим един по-точен анализ на метриката и каратността на златните Палеологови емисии, тъй като именно каратите понякога са ключът към идентифицирането на тези трудни за определяне монетосечения. Докато при първия император от династията на Палеолозите Михаил VIII златното съдържание в перперите се движи около 16 карата, при следващите то драстично намалява – от 14-12 карата при Андроник II, до 11 карата при Андроник III и Йоан V (Grierson 1999, 130).

Сред наскоро публикуваните у нас находки, съдържащи и накити, и монети, се отличава съкровището от крепостта „Калиакра“ (т.нар. Татарска плячка). Разнообразният му състав включва 957 предмета, между които златни и сребърни монети, апликации, бижута и др. Сред двадесетте пер-

пери са идентифицирани пет от „Йоанов“ тип, а също и такива на Анна Савойска и Йоан V, Йоан V и Йоан VI. За съжаление в публикацията липсва пълен каталог на монетите (Петрунова 2020, 80 – 81). Единствената друга находка, съдържаща емисии на Йоан V и Йоан VI, е тази от Батово, Добричко, но монетите и накитите в нея са сребърни (Paroushev 1995, 272 – 286).

Прави впечатление, че находките, съдържащи в състава си златни монети на Палеолозите, са открити предимно в северната част на днешна България (Дочев 2017, Приложение 1). Тези, в чийто състав има перпери на Йоан V Палеолог, са поравно разпределени от двете страни на Стара планина. До този момент от района на Казанлък няма документирана друга колективна находка от този период.

След извършения анализ съставът на находката, обект на настоящата статия, изглежда така: перпера „Йоанов“ тип с датировка 1225/30 – 1270 г., шест перпери на Йоан V Палеолог, от които два екземпляра от периода на регентството (1341 – 1347) и четири от съвместното управление на Йоан V и Йоан VI Кантакузин (1347 – 1353). Веднага прави впечатление, че перперата от „Йоанов“ тип е възможно и да не принадлежи към находката, тъй като останалите шест са с много тясна хронологична рамка. Средата на четиринадесетото столетие е едно доста бурно за целия Балкански полуостров време, характеризиращо се с гражданската война във Византия, териториалното разширение на Сърбия и началото на масираните нападения на айдънски и османски турци. Към това трябва да добавим и почти непрестанното напрежение между самите балкански държави (най-вече България, Византия, Сърбия, Влашко и Унгария), в което постепенно се намесват и други сили като Савоя, Венеция и Генуа.

Не е изключено монетите да са укрити именно във връзка с османските нашествия в района на Казанлъшкото поле, които стават масирани след превземането на Цимпе и Галиполи и особено след овладяването на Одрин, вероятно през пролетта или лятото на 1369 г. (вж. напр. Zachariadou 1970, 211 – 217; Imber 2002, 11). В следващите години са превзети и редица други градове и крепости във Византия и България.

В подкрепа на хипотезата, че съкровището е укрито именно поради османските грабителски и военни действия, могат да бъдат изтъкнати и други аргументи. Докато накитите се датират в един сравнително широк хронологичен диапазон, то шестте перпери на Йоан V вероятно принадлежат на един относително кратък хронологичен отрязък – между 1341 и 1353 г. Всички те носят известни следи на износване, което показва, че са били в активна употреба. В този ред на мисли може да се допусне, че трезорирането на находката трябва да се търси и по-напред във времето, без да бъде обвързано с конкретно събитие. Не бива да се забравя, че това са едни от последните византийски златни емисии, които са били използвани относително дълго време. Трябва да се отбележи също, че останалите балкански държави по онова време изобщо не сечат монети от злато. Именно поради тези причини считаме за възможно съкровището да е укрито в следващите

10-20 години (а може би и повече) след 1353 г. Това не изключва възможността монетите и накитите да са съхранявани и по-дълго време като лични или семейни ценности. И въпреки че точното време на завладяването на Казанлъшката котловина от османците все още не е напълно изяснено, ако търсим конкретно събитие, с което да свържем това съкровище, то това най-вероятно е османският (грабителски или завоевателен) набег в Казанлъшко. По всяка вероятност това е станало скоро след превземането на Одрин, а впоследствие и на днешните градове Пловдив и Стара Загора, вероятно около 1369 – 1371 или малко преди 1388 г.

Въпреки скромния състав и неясните обстоятелства на намиране на разгледаната в настоящата статия находка считаме, че тя е своеобразен принос в разглежданата проблематика. Тя дава не само нова нумизматична информация, но и свидетелства за първите етапи на завоюването на българските земи от османските турци в района около съвременния Казанлък – един все още непроучен период от миналото на този български град.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

- Герасимова-Томова 1981:** В. Герасимова-Томова. Графити върху монети от Горнославското съкровище. – Нумизматика, 3, 1981, 7 – 17. [Gerasimova-Tomova 1981: V. Gerasimova-Tomova. Grafiti varhu moneti ot Gornoslavskoto sakrovishte. – Numizmatika, 3, 1981, 7 – 17.]
- Дочев 2017:** К. Дочев. Монетите на византийската фамилия Палеолози в паричното обращение на българската държава 1259 – 1396 г. Ч. 1 и 2. В. Търново, 2017. [Dochev 2017: K. Dochev. Monetite na vizantiyskata familia Paleoloji v parichnoto obrashtenie na balgarskata darzhava 1259 – 1396 g. Ch. 1 i 2. V. Tarnovo, 2017.]
- Дочев 2019:** К. Дочев. Колективна монетна находка със златни перпери (XIII в.) от с. Долище, област Варна. – В: История и култура на България и българите (IX – XIX в.). Исторически изследвания и археологически приноси в памет на проф. д-р Валентин Плетньов. Acta Musei Varnaensis, XIII – 2, 2019, 9 – 40. [Dochev 2019: K. Dochev. Kolektivna monetna nahodka sas zlatni perperi (XIII v.) ot s. Dolishte, oblast Varna. – V: Istoriya i kultura na Bulgaria i balgarite (IX – XIX v.). Istoricheski izsledvania i arheologicheski prinosi v pamet na prof. d-r Valentin Pletnyov. Acta Musei Varnaensis, XIII – 2, 2019, 9 – 40.]
- Жекова 2017:** Ж. Жекова. Византийската императрица върху монетите и печатите. В. Търново, 2017. [Zhekova 2017: Zh. Zhekova. Vizantiyskata imperatritsa varhu monetite i pechatite. V. Tarnovo, 2017.]
- Жекова 2018:** Ж. Жекова. Сигнирана византийска перпера с монограма на цар Иван Александър (1331 – 1371). – В: Писменост, книжовници, книги: българската следа в културната история на Европа. Материали от Петата национална конференция по история, археология и културен туризъм „Пътуване към България“ – Шумен, 26 – 28.04.2016 година. Шумен, 2018, 235 – 239. [Zhekova 2018: Zh. Zhekova. Signirana vizantiyska perpera s monograma na tsar Ivan Aleksandar (1331 – 1371). – V: Pismenost, knizhovnitsi, knigi: balgarskata sleda v kulturnata istoriya na Evropa. Materiali ot Petata natsionalna konferentsiya po istoriya, arheologia i kulturen turizam “Patuvane kam Bulgaria – Shumen”, 26 – 28.04.2016 godina. Shumen, 2018, 235 – 239.]
- Лазаренко 2019:** И. Лазаренко. Съкровище с перпери „Йоанов“ тип, наме-

- рено в района на средновековния град Кастрици. – В: История и култура на България и българите (IX – XIX в.). Исторически изследвания и археологически приноси в памет на проф. д-р Валентин Плетньов. Acta Musei Varnaensis, XIII – 2, 2019, 41 – 80. [Lazarenko 2019: I. Lazarenko. Sakrovishhte s perperi „Yoanov“ tip, namereno v rayona na srednovekovniya grad Kastritsi. – V: Istoriya i kultura na Bulgaria i balgarite (IX – XIX v.). Istoricheski izsledvania i arheologicheski prinosi v pamet na prof. d-r Valentin Pletnyov. Acta Musei Varnaensis, XIII – 2, 2019, 41 – 80.]
- Марков 2018:** Н. Марков. Графит на кирилица върху перпера от XIII в. – Известия на Националния исторически музей, 30, 2018, 166 – 173. [Markov 2018: N. Markov. Grafit na kirilitsa varhu perpera ot XIII v. Izvestiya na Natsionalniya istoricheski muzey, 30, 2018, 166 – 173.]
- Овчаров 2022:** Н. Овчаров. Господарите на Крън и техните съкровища. Средновековната история на Казанлък. София, 2022. [Ovcharov 2022: N. Ovcharov. Gospodarite na Kran i tehните sakrovishhta. Srednovekovnata istoriya na Kazanlak. Sofia, 2022.]
- Петрунова 2020:** Б. Петрунова. Съкровището от крепостта Калиакра Татарската плячка. София, 2020. [Petrunova 2020: B. Petrunova. Sakrovishteto ot krepostta Kaliakra. Tatarskata plyachka. Sofia, 2020.]
- Bendall 1988:** S. Bendall. A Private Collection of Palaeologan Coins. Wolverhampton, 1988.
- Bendall/Donald 1979:** S. Bendall, P. Donald. The Later Palaeologan Coinage. London, 1979.
- Gerasimov 1966:** T. Gerasimov. Les hyperpères d'Anne de Savoie et de Jean V Paléologue. – *Byzantinobulgarica*, 2, 1966, 329-336.
- Gerassimov 1978:** T. Gerasimov. Byzantinische Goldmünzen mit Graphiten. – *Byzantinobulgarica*, 5, 1978, 123 – 146.
- Grierson 1982:** P. Grierson. Byzantine Coins. London, 1982.
- Grierson 1999:** P. Grierson. Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection. Vol. V. Michael VIII to Constantine XI (1258 – 1453). Washington, 1999.
- Imber 2002:** C. Imber. The Ottoman Empire, 1300 – 1650: The Structure of Power. New York (Palgrave Macmillan), 2002.
- Laiou, Morrisson 2007:** A.E. Laiou, C. Morrisson. The Byzantine Economy. Cambridge, 2007.
- Lianta 2006:** E. Lianta. John II Comnenus (1118 – 43) or John III Vatatzes (1222-54)? (Distinguishing the Hyperpyra of John II from those of John III). – Numismatic Chronicle, 166, 2006, 269 – 299.
- Lianta 2009** E. Lianta. Late Byzantine Coins 1204 – 1453 in the Ashmolean Museum University of Oxford. London, 2009
- Oberländer-Târnoveanu 2000:** E. Oberländer-Târnoveanu. Les hyperpères de type Jean III Vatatzès – classification, chronologie et évolution du titre (à la lumière du trésor d'Uzun baïr, dép. De Tulcea). – In: Istro-Pontica: Muzeul tulceanla a 50-a aniversare, 1950 – 2000: omagiu lui Simion Gavrilă la 45 de ani de activitate, 1955 – 2000. Tulcea, 2000, 499 – 519.
- Parani 2003:** M. Parani. Reconstructing the Reality of images: Byzantine Material Culture and Religious Iconography, 11th-15th Centuries, Series: The Medieval Mediterranean, vol. 41. Leiden: Brill, 2003.
- Paroushev 1995:** V. Paroushev. The Coins from the Silver Hoard found near Batovo in the Region of Dobrich. – Dobroudja, 12, 1995, 272 – 286. Numismatic and Sphragistic Contributions to Ancient and Medieval History of Dobroudja. Dobrich, 1995.

Pegolloti 1936: Francesco Balducci Pegolloti. *La pratica della mercatura*. Ed. A. Evans. Medieval academy of America, Cambridge, Massachusetts, 1936.

Sear 1987: D. Sear. *Byzantine Coins and Their Values*. London, 1987.

Zachariadou 1970: E. Zachariadou. *The Conquest of Adrianople by the Turks*. – *Studii Veneziani*, 12, 1970, 211 – 217.

COINS FROM A TREASURE FOUND IN THE KAZANLAK REGION

Zhenya ZHEKOVA, Krasimir KRASTEV

SUMMARY

On November 17, 2017, during a routine traffic police control on the outskirts of the town of Kazanlak, a car with two passengers, who seemed suspicious to the police patrol, was stopped. A box containing gold jewellery and coins, possibly part of a treasure, was found in their car. The circumstances around its discovery remain unknown. According to unofficial information, it was found in the area of the town of Kazanlak.

The fragment of the treasure that has come through to us consists of two parts – jewellery, which are not the subject of this article, and seven gold Byzantine coins. Today the treasure is exhibited in the Historical Museum – Kazanlak.

The seven hyperpyra are of questionable attribution and dating. This makes it extremely difficult to identify them accurately and relate them to the coinage of a particular ruler. The coins of the Palaeologan emperors are still among the most problematic in the Byzantine numismatics. In general, the Palaeologan hyperpyra are characterized by their schematic style, rough workmanship, illegible inscriptions and generally unrepresentative appearance.

КАТАЛОГ

1

2

3

4

5

6

7